

UDK: 904:222.4:296.2.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: U travnju 1996.

AMALEČANI I NJIHOV UTJECAJ NA POVIJEST IZRAELA

Željko Gregor

Željko Gregor doktorirao je na Sveučilištu Andrews iz oblasti biblijske arheologije. Redovni je predavač na Teološkom fakultetu u Maruševcu i aktivni sudionik arheoloških iskanjanja na Bliskom Istoku.

SAŽETAK

Amalečani i njihov utjecaj na povijest Izraela

Amalečani su svega nekoliko puta spomenuti u Bibliji kao narod. Ova je činjenica navela neke kritičke stručnjake da negiraju njihovo postojanje u stvarnoj povijesti, i posljedično tomu da posumnjaju u biblijska izvješća o Šaulovom ratu protiv njih. Za razliku od ovih stručnjaka, autor ovoga članka prihvaća postojanje Amalečana, premda prepoznaje tekstualne probleme s njihovom jasnom identifikacijom, naseljenim područjem, itd. Nadalje, nema jasnih arheoloških nalaza koji će poduprijeti njihovo postojanje, budući da su Amalečani živjeli kao nomadi, bez stalnih naseobina. Tekst u 1Sam 15,5 spominje "amalečki grad" ne pružajući ime. Između nekolicine arheoloških mjesta, autor izabire Tel Masos kao najboljeg kandidata za ovaj bezimni amalečki grad.

Ključne riječi: Amalečani; Biblija; Horma

UVOD

Do danas se u teološkom svijetu jako malo govori, a još manje piše, o Amalečanima. U stvari, i biblijski je tekst škrt kad se radi o Amalečanima i njihovoj povijesti. Ipak, postoji nekoliko biblijskih tekstova koji spominju Amalečane kao narod ali ništa nam u njima nije rečeno o njihovom načinu života, naseljima, gradovima i kulturi.

Zbog ovih je problema literarni i povijesni kritičizam uvelike doveo u pitanje povjesnost, vjerodostojnost i istinitost Svetog Pisma, kao i samo postojanje Amalečana. Osim M. Notha, koji ih uopće ne smatra stvarnim narodom,¹ Van Seters ide čak i dalje tvrdeći da "se mogu postaviti pitanja u vezi izvješća o ratu (između Šaula i Amalečana, Prva Samuelova 15), pitanja koja opovrgavaju njihovu povjesnost, vjerojatnost, i starost".²

Unatoč postojećim poteškoćama, postoji nekoliko članaka koji se bave Amalečanima, no svi su oni uglavnom teološki orijentirani. Osim M. Kochavia,³ koji samo na jednom mjestu tvrdi da postoje arheološki podaci u vezi s postojanjem Amalečana, ništa više do danas o tome nije pisano niti arheološki potvrđeno. Čak niti sam Kochavi nije više o tome pisao niti obradio svoje razmatranje.

Zato je potrebno ispitati biblijski tekst o postanku ovog naroda i njegovom nastanjenju. Unatoč teškoćama prouzročenim nedostatkom informacija u ovom će članku biti prikazano kako je sasvim moguće da su Amalečani bili stvarni narod i da su odigrali važnu ulogu u najranijim danima povijesti Izraela, kao i u vrijeme stvaranja izraelske monarhije. Osim biblijskih podataka, najnoviji arheološki pronalasci igrat će posebnu ulogu u podupiranju biblijskih izvješća o postojanju Amalečana.

POVIJESNA POZADINA AMALEČANA

Podrijetlo Amalečana

Amalek se pojavljuje u Starome zavjetu kao sin Elifaza, a ujedno i unuk Ezava (Post 36,12). Kasnije je Amalek postao knez u jednom od Ezavovih klanova (36,16-17). Međutim, ovo nije prvi puta da se riječ *amalek* pojavljuje u biblijskom tekstu. Nju imamo prvi put u tekstu što opisuje napad istočnih kraljeva koji dolaze u Palestinu iz nepoznatog pravca (Post 14,7). Čini se je postojala skupina ljudi koji su se nazivali *amalečani* prije no što je bio rođen prvi čovjek s imenom *Amalek*,⁴ i zbog toga Amalečani ne mogu biti potomci Ezava. Prema nekim komentatorima Amalečani su bili nomadi koji su se nastanili u južnom dijelu Palestine, negdje na sjeveru sinajskog poluotoka⁵. Tvrđnja da su Amalečani

- 1 U svojoj knjizi čak niti ne spominje Amalečane kao narod. Oni su u potpunosti izostavljeni, iako je većina drugih biblijskih naroda ravnopravno obrađena. Martin Noth, *The Old Testament World* (Philadelphia: Fortress Press, 1964).
- 2 John Van Seters, *In Search of History* (New Haven: Yale University Press, 1983), 258.
- 3 Moshe Kochavi, "Rescue in the Biblical Negev", *Biblical Archaeology Review* 6 (1980): 27.
- 4 G. Ch. Aalders, *Bible Student's Commentary, Genesis*, vol. 1., preveo na engleski William Heynen (Grand Rapids: Zondervan, 1981), 285.
- 5 Claus Westerman, *Genesis 12-36, a Commentary*, preveo na engleski J. J. Scullion (Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1985), 197.

postojali prije Ezavovog sina temelji se na tradicionalnom tumačenju koje proizlazi iz teksta *Septuaginte* u kojemu stoji da su ovi istočni kraljevi "pokorili sve prinčeve Amalečke". Međutim masoretski tekst (u daljnjem tekstu MT) tvrdi da su kraljevi "pokorili krajeve Amalečke" (Post 14,7). U MT se nalazi hebrejska riječ *sade* koja označuje otvoreni teritorij, ili zemlju koja najčešće nikome ne pripada, a može se odnositi i na obradivu zemlju koja ima svog vlasnika⁶. Prema tome, ne radi se o nikakvim prinčevima nego o teritoriju koju su pokorili ovi istočni kraljevi.

Ipak, ostaje pitanje koji od ovih dvaju prijevoda treba slijediti i koji je autentičniji. S obzirom da cilj ovog članka nije ocjena ovih prijevoda, MT će biti prihvaćen kao autentičniji, jer ga takvim drži i većina stručnjaka u teološkom svijetu.

Pojava Amalečana prije rođenja prvog Amaleka može se razumjeti kao praktična opaska pisca koji je zasigurno živio poslije ovih događaja. Pisac ovih tekstova brine se o čitateljima koji žive u njegovo vrijeme i da bi im naznačio gdje su ti istočni kraljevi harali on im jednostavno opisuje zemlju i narode koji sada tamo žive. Jasno je da su Amalečani postojali u piščevo vrijeme i zato je moguće da su bili potomci Ezava, kao što i biblijski tekst govori, a ujedno su bili jedna važna etnička skupina u južnoj Palestini.

Područje naseljavanja Amalečana

Zbog nedovoljno informacija u biblijskom tekstu, teško je sa sigurnošću odrediti teritorij koji je pripadao Amalečanima. Prema W. H. Mareu Amalečani su se prvo smjestili na sinajskom poluotoku a kasnije krenuli prema sjeveru.⁷ Ovo tumačenje ima svoje nedostatke koje naznačuje i sâm biblijski tekst. Nedugo poslije sukoba s Amalečanima na sinajskom poluotoku (Izl 17), Izraelci se ponovo sukobljuju s Amalečanima mnogo sjevernije - u južnoj Palestini (Broj 14,24). Nije moguće da se ovdje radi o istim ljudima jer je jako malo preživjelih Amalečana ostalo iz prvog sukoba (Izl 17,13). Većina preživjelih najvjerojatnije su bile žene, djeca i starci. U tom sastavu nisu mogli zauzeti novi teritorij u tako kratkom roku upravo zbog toga što su ljudi u tom dijelu Palestine bili dosta neprijateljski raspoloženi prema pridošlicama (Broj 20,14-21). Stoga je najsigurnije predložiti da su Amalečani istodobno živjeli u nekoliko raštrkanih skupina kao nomadi po sinajskom poluotoku i južnoj Palestini.

Kasnije u vrijeme Sudaca čini se da je postojala neka skupina Amalečana u zemlji Efraimovoj (Suci 5,14; 12,15). Isto tako i u drugim tekstovima iz Sudaca čini se da su Amalečani boravili na teritoriju koji je tradicionalno pripadao obiteljima Efraimovog plemena. Za njihov boravak toliko sjeverno postoje dva moguća objašnjenja:

Možda su već bili tamo kad su se Izraelci pokušali naseliti u tom kraju.

(2) Skupine s južnog dijela Palestine kasnije su se naselile u središnjem dijelu Palestine. Čini se da ovaj posljednji prijedlog nije najbolji jer se Šaul borio protiv Amalečana u južnom

6 F. Brown, S.R. Driver i C.A. Briggs, *A New Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford: Clarendon Press, 1882), 961.

7 W. Harold Mare, "Amalekites", u *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, vol. 1., ur. M. C. Tenney (Grand Rapids: Zondervan, 1975).

dijelu Izraela (1 Sam 15). Očito su bile tri skupine Amalečana, koje su u isto vrijeme operirale na različitim teritorijima: sinajskom poluotoku, južnoj i središnjoj Palestini.

Većina teologa drži da je Šaul napao Amalečane u južnoj Palestini. Ipak je Diana Edelman pokušala dokazati da se Šaul vjerojatnije borio protiv njih u središnjoj Palestini nego u južnoj. Međutim, postoji dovoljno dokaza da se Šaul borio na jugu a ne u centralnom dijelu Palestine. U tekstu koji opisuje njegov pohod na Amalečane spominje se Telam (15,4) koji predstavlja grad na krajnjem jugu. Osim toga tekst spominje Kenijce (stih 6) za koje se tradicionalno smatra da su bili nastanjeni na samom jugu Palestine,⁸ što očito pokazuje da se Šaul borio protiv Amalečana na samom jugu.

Kasnije se David ponovno sukobio s Amalečanima. Iz teksta se jasno vidi da su to bili Amalečani na otprilike istom teritoriju kao i oni protiv kojih se Šaul borio (1 Sam 22,8). Čini se da je bilo i drugih preživjelih osim Agaga njihovog kralja (1 Sam 15, 20). Prema Prvoj Ljetopisa 4, 43, posljednju skupinu Amalečana uništili su ljudi iz Šimunovog plemena. Istodobno, ovo je posljednji biblijski zapis koji spominje Amalečane.

Njihov odnos s Izraelom

Kao što je već rečeno, Amalečani potječu od Ezava (Post 36,15-16), Jakovljevog brata i stoga imaju istog pretka kao i Izraelci. Nasuprot tome što pripadaju istoj etničkoj skupini i što su rodbinski usko vezani iz dosadašnjeg se izlaganja vidi da nikako nisu bili u dobrim odnosima. Bilo da se spominju sami u tekstu (Izl 17; 1 Sam 15) ili u savezu s drugim narodima (Suci 3,13; 6,3.33; 7,12; 10,2), Amalečani su uvijek u žestokom sukobu s Izraelcima.

Ovakav odnos prouzročen je njihovim prvim susretom na sinajskom poluotoku, kad su Izraelci prolazili ovim prostorima odmah nakon izlaska iz egipatskog ropstva (Izl 17). Izraelci nisu mogli zaboraviti njihovo kukavičko ponašanje kad su napali nemoćne koji su zaostali u koloni (Pon 25,17-19). S druge strane, Amalečani nisu mogli zaboraviti teške gubitke koje su im nanijeli Izraelci u bitki kod Refidima (Izl 17, 8). Ovo neprijateljstvo prenosilo se s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju. Rabinski Midraš bilježi tvrdnju rabi Eliezera da "ako se bilo tko iz drugih naroda svijeta želi obratiti, Izraelci će ga prihvatiti, ali Amalečane neće prihvatiti."⁹ Zbog takvih odnosa nije slučajno da su Amalečani dočekali Izraelce mačem kad su se pojavili na ulasku u obećanu zemlju (Broj 14,45)¹⁰ i ne čudi da je jedan od ovih naroda nestao s pozornice povijesti. Dan konačnog obračuna Izraelaca s Amalečanima bio je neizbježan kad je Šaul dobio naređenje da bez milosti poubija sve pripadnike ove etničke skupine (1 Sam 15).

8 Isto., 75.

9 Jacob Neusner, ur., *Mekhilta According to Rabbi Ishmael*, vol. 2, (Atlanta: Scholars Press, 1988), 19.

10 Nije za očekivati da je to bila ista skupina Amalečana s kojima su se Izraelci sukobili nekoliko dana ranije u dubini sinajskog poluotoka. Moguće je da je vijest o teškom porazu njihovih sunarodnjaka došla do njih pa su zato jedva čekali napasti Izraelce.

ARHEOLOŠKA POTPORA ZA POSTOJANJE AMALEČANA

Svi teolozi ispravno smatraju da su Amalečani bili nomadski narod koji nije živio u nekim stalnim nastambama nego u šatorima. U takvom sustavu življenja sigurno nisu mogli ostaviti iza sebe ikakvog materijala koji bi otkrio kakva je bila njihova kultura, društveno uređenje i ekonomski napredak. Unatoč tome što nisu bili sedentaristi¹¹ postoji jedno mjesto u biblijskom tekstu gdje se govori da su Amalečani živjeli u naselju (1 Sam 15,5). Arheolozi i teolozi imaju dodatni problem jer se nigdje u tekstu ne spominje ime tog "amalečkog grada".

Do danas nije uloženo puno napora da bi se identificirao i pronašao ovaj grad. Tijekom ranih osamdesetih godina Ze'ev Herzog je tiskao Kochavijevu tvrdnju da bi se ovaj amalečki grad trebao poistovijetiti s jednim lokalitetom na jugu Izraela, koji danas nosi ime Tel Masos. Ovaj antički lokalitet nalazi se desetak kilometara od Beer Šebe. Tvrdnja Kochavija je za sada u suprotnosti sa stavom većine arheologa, koji drže da je Tel Masos u stvarnosti biblijski grad Horma (Broj 14,45).

Da bi se riješio ovaj očit problem, trebalo bi prvo vidjeti koji bi lokalitet najbolje odgovarao biblijskoj Hormi, a zatim treba preispitati arheološke pronalaskе iz Tel Masosa. Kad ovo bude gotovo jasno će se vidjeti je li Tel Masos biblijska Horma ili "amalečki grad".

U potrazi za biblijskom Hormom

Biblijski tekst daje jednu interesantnu sliku kad opisuje Hormu. Prema Brojevima 21,1-3 čini se da je grad Arad dobio ime Horma što znači "uništenje". Ako je ovo točno, onda su Horma i Arad jedan te isti grad. To je možda i razlog zašto kralj Arada nije na listi pobijedenih kraljeva i osvojenih gradova (Jš 12). Osim toga, stvar postaje time zanimljivijom što je Horma dodijeljena obiteljima iz Judinog plemena (Jš 15,30). Nadalje, kralj Horme je isto tako na listi pobijedenih kraljeva (Jš 12,14). Sudeći prema biblijskom tekstu Horma je drugo ime za Arad.

Prema tekstovima iz drugih knjiga situacija je u potpunosti drugačija (Suci 1,16-17). Ovaj tekst napominje da u vrijeme sudaca postoji Arad kao grad, a sinovi Judini i Šimunovi uništavaju Sefat i nazivaju ovaj grad Horma. S obzirom da u isto vrijeme postoji Arad, jasno je da se ovdje ne radi o njemu, kao što tekst i naznačuje, nego o sasvim drugom gradu. Moguće je da je i Arad jedno vrijeme nosio ovo ime (Horma) kad je bio uništen ali je postojalo i drugo mjesto Sefat koje je isto tako nosilo i ime Horma. Ova Horma, koja je bila negdašnji Sefat, jest mjesto za kojim tragamo.

Prijedlozi za identifikaciju Horme

Tell esh-Sheriah. U ljeto 1924. po prvi puta je W. F. Albright pokušao identificirati biblijsku Hormu s ovim lokalitetom. Svoje je pretpostavke temeljio na biblijskom tekstu gdje se nabrajaju gradovi dani obiteljima iz Šimunovog plemena (Jš 19,4-5). Budući da se Horma u tom tekstu

¹¹ Žitelji koji žive u stalnim naseljima, selima ili gradovima građenim od čvrstog materijala (kamen ili opeke). Ovo je važno za naglasiti jer nastambe koje su se sastojale od šatora također su smatrane naseljima, a u tom slučaju ovi žitelji nisu bili sedentaristi već nomadi.

nalazi između Betula i Siklaga on je predložio da je najlogičnije prihvatiti Tell esh-Sheriah kao najpogodniji lokalitet za biblijsku Hormu.¹²

Lokalitet Tell esh-Sheriah je bio iskapan tijekom ljeta 1972. godine. Iskapanje koje je trajalo četiri sezone predvodio je E. D. Oren.¹³ Od tada postoje mnogi prijedlozi za identifikaciju ovog lokaliteta. Osim Albrighta, koji smatra da je ovo biblijska Horma, slijede A. Alt, koji predlaže da je ovaj lokalitet biblijski Gerar, zatim G. E. Wright, koji smatra da je to filistejski Gat, i opet B. Mazar i Y. Aharoni, koji predlažu da bi biblijski Siklag bolje odgovarao ovom lokalitetu.¹⁴ Za sada je ovaj posljednji prijedlog najprihvaćeniji u krugovima arheologa i biblijskih povjesničara.

Albrightovi su argumenti za biblijsku Hormu slabi i ne temelje se na arheološkim podacima nego samo na geografskom položaju koji naoko predlaže biblijski tekst stavljajući Hormu između Batula i Siklaga. Osim toga, tekst u Jošui 15,30-31. stavlja Hormu između Kesila i Siklaga. Najbolje je zanemariti Albrightov prijedlog - jer Tell esh-Sheriah bolje odgovara biblijskom Siklagu - i potražiti Hormu na nekom drugom lokalitetu.

Tel Malhata. Još prije tridesetak godina B. Mazar je sugerirao da bi se biblijska Horma trebala nalaziti pod ruševinama Tel Malhate.¹⁵ Njegova se pretpostavka temelji na mogućnosti da bi biblijski izraz *Arad* prije trebao označavati širi teritorij a ne neki grad (Suci 1,16). Svoj argument on podupire činjenicom da se izraz *Negeb Aradski*¹⁶ iz r. 16 treba razumjeti isto kao i *Negeb Keretski*, *Negeb Judejski*, *Negeb Kalebov* (1 Sam 30,14), *Negeb Judin*, *Negeb Jerahmeelski*, *Negeb Kenijski* (1 Sam 27,10).¹⁷ Prema ovome je jasno da se ovdje radi o Aradu koji je bio širi teritorij ili neka etnička skupina, a ne samo jedan grad. Na temelju ovih podataka Mazar je zaključio da je kralj Arada (ljudi koji su živjeli na tom teritoriju) imao svoju prijestolnicu u biblijskom gradu Hormi, koju je on identificirao sa Tel Malhatom.¹⁸

Osim Mazara postoje i mnogi drugi arheolozi i teolozi koji su pokušali identificirati Tel Malhatu. Dok je F. M. Abel predložio da je ovaj lokalitet biblijska Molada (Još 15,26; 19,2; 1 Ljet 4,28), Y. Aharoni smatra da je Tel Malhata biblijski Arad, a opet M. Kochavi smatra da bi to trebao biti Baalat Beer (Jš 19,8).¹⁹

Iskapanje na ovom lokalitetu vršeno je tijekom dvije sezone, prvo 1967., a drugo 1971. Obadvije sezone iskapala je arheološka ekspedicija koju je predvodio osobno Kochavi. Prema

12 W. F. Albright, "Research of the School in Western Judaea", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 15 (1924): 7.

13 E. D. Oren, "Esh-Sheriah, Tell", u *Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land* ur., M. A. Yonah i E. Stern (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1978).

14 Isto.,

15 B. Mazar, "The Sanctuary of Arad and the Family of Hobab the Kenite", *Journal of Near Eastern Studies* 24 (1965): 298.

16 Iako je u Bibliji *Kršćanske sadašnjosti* ovaj dio stiha preveden "...s Judinim sinovima u Judinu pustinju, koja je u Negebu na jugu Arada...", hebrejski se tekst može prevesti i ovako: "...sa sinovima Judinim u Judinu pustinju koja je u Negebu Aradskom."

17 Isto.

18 Isto., 298.

19 M. Kochavi, "Malhata, Tell", u *Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, vol. 3., ur., M. Avi-Yonah i Ephraim Stern (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977), 771.

arheološkim podacima ovaj je antički gradić četiri puta bio u uporabi i isto toliko puta uništen. Prema pronađenoj lončariji zaključeno je da ovo mjesto nije bilo naseljeno od XVI pa do X st. pr. Kr.²⁰ Ako je ovaj lokalitet biblijska Horma, kao što predlaže Mazar, onda bi on trebao imati na sebi ostatke grada koji je postojao u vrijeme Jošue i Sudaca (negdje oko 1200. pr. Krista). Budući da ovaj lokalitet nije bio naseljen u to vrijeme lako je zaključiti da se ne radi o biblijskoj Hormi. Mazar nije zasnivao svoje argumente na arheološkim otkrićima nego samo na temelju analize biblijskog teksta. Budući da je ovaj lokalitet bio užurbano iskapan i to samo djelomice, sasvim je moguće da gradić iz vremena Sudaca još nije pronađen na ovom lokalitetu. Za sada postoji ozbiljna prepreka da će se na ovom lokalitetu ikada više iskopati jer se na njemu nalazi moderno groblje koje je još uvijek u uporabi. Zbog toga nije najispravnije u potpunosti odbaciti ideju da bi ovo mogla biti biblijska Horma jer se to sa sigurnošću još ne zna.

Tel Masos. Između 1972. i 1975. bile su tri sezone arheoloških iskopanja na Tel Masosu, lokalitetu koji se nalazi na jugu Palestine. Iskapanja su otkrila da je ovaj lokalitet bio nastanjen tijekom srednjeg brončanog doba (1500.-1200. pr. Kr.), željeznog doba I (1200.-1000. pr. Kr.), željeznog doba II (1000.-586. pr. Kr.), kao i u bizantsko doba (324.-640.).²¹ Cruseman je 1973. predložio da bi ovaj lokalitet mogao biti biblijski Siklag (1 Sam 27,6), ali ova ideja nije bila prihvaćena u krugovima arheologa. Kasnije Edelman predlaže da bi biblijski Gešur (2 Sam 15,8) bolje odgovarao ovom lokalitetu.²² Međutim još prije nje N. Na'aman je predložio da bi Tel Masos najbolje odgovarao biblijskom Baalat Beeru, jednom od gradova u kojem su živjeli pripadnici Šimunovog plemena (Jš 19, 8).²³ Njega je slijedio I. Finkelstein koji je prihvatio ovu ideju do određene granice, uz napomenu da su ovdje živjeli Šimunovi potomci samo u željezno doba II (1000.-586. pr. Kr.).²⁴ Uz to, on drži da bi *amalečki grad* trebao biti nadimak za Tel Masos u vrijeme Šaula, a da se ime *amalečani* odnosilo na sva plemena koja su se nalazila u južnom dijelu Palestine. Ipak, većina arheologa danas smatra da bi Tel Masos više odgovarao biblijskoj Hormi nego ijednom drugom antičkom gradu, kao što su to predložili Aharoni i Kempinski koji su ga i iskopali.²⁵

Njihova pretpostavka je utemeljena na sljedećim pokazateljima: (1) geografskom položaju lokaliteta; (2) biblijskim podacima; (3) tipičnoj arhitekturi; i (4) lončariji.

- (1) S obzirom da su Tel Masos, Tel Ira, Tel Malhata i Beer-Šeba mjesta na jugu Palestine, ona predstavljaju lanac obrane od napadača i pljačkaša koji bi se mogli pojaviti iz pustinjskog dijela Palestine. Aharoni i Kempinski kažu da bi bilo neispravno tvrditi kako nijedan od ovih gradova nije izraelski jer imaju ovakvu specifičnu funkciju na tom dijelu Palestine.

20 Isto., 772.

21 A. Kempinski, "Masos, Tel", u *Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, ur., M. Avi-Yonah i E. Stern (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977).

22 D. Edelman, "Tel Masos, Geshur, and David", *Journal of Near Eastern Studies* 47 (1988): 256.

23 N. Na'aman, "The Inheritance of the Sons of Simeon", *Zeitschrift des Deutschen Palestine-Vereins* 96 (1980): 146.

24 I. Finkelstein, "Arabian Trade and Socio-Political Conditions in the Negev in the Twelfth-Eleventh Centuries B.C.E.", *Journal of Near Eastern Studies* 47 (1988): bilješka 50.

25 Za detaljniju raspravu o Tel Masosu vidi u Y. Aharoni, V. Fritz, i A. Kempinski, "Excavations of Tel Masos: Preliminary Report on the First Season, 1972", *Tel Aviv* 1 (1974): 64-74.

(2) Biblijski tekst opisuje Hormu kao usko vezanu za Arad. Osim toga, Aharoni povezuje i tekstove iz Brojeva, Ponovljenog zakona, Jošue i Sudaca s onim iz Prve Samuelove 30, 30. U ovom posljednjem tekstu on vidi važnost Horme budući da su njeni žitelji primili plijen od Davida s njegovih ratnih pustolovina.

(3) Arheološka su iskapanja potvrdila da su gradovi predstavljeni slojem 1 i 2 planski zidani s prekrasnim građevinama.²⁶ Nadalje, arheolozi otkapaju zidove i temelje četverosobnih kuća koje su, prema nekima, striktno izraelskog tipa.

(4) Lončarija koja je pronađena među ruševinama Tel Masosa smatra se izraelskom.²⁷

Ipak, postoje još neke stvari koje zaslužuju našu pozornost prije no što donesemo zaključke po pitanju identifikacije Tel Masosa s bilo kojim biblijskim gradom. Prva stvar koja se mora spomenuti u vezi sa spomenutim lokalitetima (Tel esh-Sheriah, Tel Malhata i Tel Masos) jest da nema slaganja među arheolozima po pitanju njihove identifikacije. Uz to, ovo nije usamljeni slučaj neslaganja: postoje brojni lokaliteti u Palestini čije se antičko ime još pouzdano ne zna, već je njihova identifikacija stvar debate među vodećim arheolozima.²⁸

Biblijski i geografski argumenti koje je Aharoni predstavio nisu toliko jaki zato što je moguće da bi i Tel Malhata mogla odgovarati biblijskoj Hormi budući da je ovaj lokalitet udaljen samo nekoliko kilometara od Tel Masosa. Osim toga, tvrdnja da je Tel Masos jedna od utvrda koje su branile unutrašnjost Palestine od navale pljačkaša i odmetnika u potpunosti je neispravna. Istina je da se ovaj lokalitet nalazi u pograničnoj zoni, ali nije mogao vršiti tu funkciju jer nije bio opasan obrambenim zidovima. Ako bi služio kao utvrda onda bi zacijelo trebao i *izgledati* kao utvrda s obrambenim zidovima.

Kad se govori o strukturi arhitekture po pitanju kućanstava, a osobito po pitanju njihova vanjskog izgleda, onda treba imati na umu da neki vodeći arheolozi ne prihvaćaju da je četverosobna kuća tipično izraelska. Čak ako i jeste istina da četverosobna kuća ima izraelsko podrijetlo i da su oni bili izumitelji ovakve vrste zgrada za kućanstvo, ne treba odbaciti mogućnost da su i drugi narodi mogli kopirati ovakav sustav gradnje svojih kućanstava. Budući da su ovi gradovi bili blizu jedan drugoga sličnost u arhitekturi ne mora značiti da su pripadali jednoj te istoj etničkoj skupini.

U vrijeme druge sezone iskapanja (1974.) na Tel Masosu arheolozi su pronašli nekoliko komadića uvezenog posuđa iz Mikene. Osim filistejske lončarije koja je pronađena u sloju 3,29 pronađen je egipatski pečatnjak (skarabej) iz vremena faraona Setija II.³⁰ Ovi podaci jasno ukazuju da je trgovina cvala u vrijeme kad je ovaj lokalitet bio naseljen i da se pored uvezenih predmeta iz Filisteje, Egipta i Mikene mogao naći i poneki predmet iz susjednog Izraela.

Pored svega navedenog treba spomenuti da je Tel Masos neuobičajeno veliki grad, mnogo veći no ijedan drugi lokalitet koji se nalazi u njegovoj neposrednoj blizini. Zbog svog položaja i veličine jasno je da je ovaj lokalitet igrao važnu i vodeću ulogu u biblijsko vrijeme. Međutim,

26 Isto., 72.

27 William G. Dever, *Recent Archaeological Discoveries and Biblical Research* (Seattle: University of Washington Press, 1990), 69.

28 Aharoni, 117.

29 Aharoni, Fritz, Kempinski, 70.

30 Isto., 71.

uloga ovog mjesta nije naglašena u biblijskom tekstu što ukazuje da je vjerojatno bio grad u kojemu nisu živjeli Izraelci. Iako je bio velik, nikada nije imao gradske zidine koje bi služile boljoj obrani naselja i žitelja tijekom napada bilo kakvih neprijatelja. Zbog svega ovoga moguće je zaključiti da se ovdje radi o *amalečkom gradu*. Ovaj se zaključak slaže s biblijskim tekstom iz Prve Samuelove 15. Kad je Šaul dobio naredbu za uništenje Amalečana i njihovog grada nigdje se u tekstu ne kaže da je Šaul postavio opsadu oko amalečkog grada, nego da je jednostavno ušao u njihov grad i uništio ga. Uz to, prvo naselje na ovom lokalitetu bilo je uništeno oko 1100 pr. Kr. upravo kad je i Šaul živio.

ZAKLJUČAK

Ako odbacimo pretpostavku da je Tel Masos biblijska Horma, onda postoji pozitivna mogućnost da se ovaj lokalitet poistovjeti s gradom amalečkim. Ima nekoliko razloga koji idu u prilog ovoj tvrdnji. Prvo, jedini arheološki podatak (četverosobna kuća), koji bi mogao nagovijestiti da se ovdje radi o izraelskom naselju, vrlo je slab jer se ovaj način gradnje kuća mogao pojaviti i prihvatiti u drugim narodima i etničkim skupinama, budući da je bio popularan diljem Palestine. Drugo, povećana količina životinjskih kostiju nađenih u ruševinama ovog lokaliteta jasno govori da je riječ o stanovništvu koje se pretežito bavilo stočarstvom, tako da je jasno kako se radi o nomadskom načinu života. Treće, razbijena lončarija koja je pronađena u obilnim količinama pripada željeznom dobu I (1200.-1000. pr. Kr.). Međutim, nema govora da je to izraelsko posuđe, jer je moglo pripadati bilo kojoj etničkoj skupini. Nadalje, nekoliko komadića lončarije za koju se zna da je podrijetlom filistejska ukazuje da je trgovina cvala u tom kraju, te ako se i našao neki komad izraelskog posuđa jasno se radi o uvozu a ne o domaćoj proizvodnji. Četvrto, biblijski tekst prikazuje da je Šaul osvojio grad koji nije imao obrambenih zidina, jer nije bila postavljena opsada oko amalečkog grada. Po svemu ovome Tel Masos kao lokalitet odgovara mnogo bolje biblijskom amalečkom gradu nego Hormi, jer oko sebe nije imao nikakvih obrambenih zidina.

Ipak, bilo bi neispravno reći da se Tel Masos može pouzdano poistovjetiti s biblijskim amalečkim gradom. Ali odbacivanje ove mogućnosti bilo bi još neispravnije. U svakom slučaju, postoji dovoljno i arheoloških i biblijskih podataka za prihvaćanje alternative da se Tel Masos treba prepoznati kao grad iz vremena Šaula - grad koji nije imao biblijsko ime, nego nam je samo poznat kao "amalečki grad".

SUMMARY

Amalekites and their Influence upon the History of Israel

Amalekites are only a few times mentioned in Bible as a nation. That fact conducted some critical scholars to negate their existence in real history, and consequently to suspect biblical reports on Saul's war against Amalekites. Unlike these scholars, the author of this article accepts the existence of Amalekites, though recognizing textual problems with their clear identification, inhabited territory, etc. Furthermore, there are no clear archaeological findings that will support their existence, since Amalekites lived as nomads, without sedentary settlements. Text in 1Sam 15,5 mentions "the city of the Amalekites", not providing its name. Among few archaeological sites, author picks out Tel Masos as the best candidate for this nameless Amalekite city.

Key words: *Amalekites; Bible; Harma*